

ĆIRILSKI NATPIS U BROTNJICAMA U KONAFLIMA

MARKO VEGO

Ćirilski natpis na grobnom kamenom spomeniku u obliku sljemenjaka s monolitnim postoljem u selu Brotnjicama u Konavlima, dosad nije tačno objavljen ni protumačen iako su ga ozbiljno proučavali, naročito ornamentiku i simboliku na spomeniku.

Natpis i ornamentiku na pomenutom spomeniku su obrađivali L. Zore, Lj. Stojanović i u posljednje vrijeme Š. Bešlagić. Čini mi se da niko od njih nije uspio da nam pruži potpuno vjernu transliteraciju natpisa i po njoj transkripciju¹⁾ Š. Bešlagić je uz tumačenje transkribiranog natpisa donio dosta dobru fotografiju prema originalu, ali u svojoj transliteraciji i transkripciji nije dao sve elemente koji se zapažaju na njegovu faksimilu. On se dotakao nekih problema u tumačenju grafije pojedinih slova tako da je u tome učinjen korak naprijed. Iako nam je pružio mnogo jasniju sliku o natpisu i njegovoj sadržini nego prva dvojica, smatram da problem čitanja do kraja nije riješio. To se vidi po njegovoj transliteraciji. Analizirao je cjelokupni spomenik sa svih aspekata, dao je određena ili polovična mišljenja o simbolici ukrasa spomenika, tako da o tome ne mislim davati svoje mišljenje, bar u ovom radu. Jedino se može pozdraviti ovakav postupak u davanju određene slike o spomeniku u cjelini.

Potrebno je da se naučnoj javnosti dade, koliko je moguće, sigurno čitanje teksta i tumačenje sadržine natpisa iz Brotnjica. Pri ovakvom radu se ne smiju zanemariti paleografija slova, pojedini izrazi, gramatičke osobine i ime naselja gdje se spomenik s natpisom nalazi.

Treba naglasiti da se na prvi pogled vidi, da je pisar natpisa bio nevješt u urezivanju slova. Po tome i po ispuštanju nekih slova može se s pravom pretpostaviti da je pisar radio po nekom prijed-

¹⁾ L. Zore Slovinac 1881 (IV), br. 22, 450—458; Lj. Stojanović, St. srp. zap. i nat., br. 4902; Š. Bešlagić, Anali Hist. inst. JAZU u Dubrovniku, 1960—61 (godina VIII—IX) 69, t. IV, sl. 4, 81—82.

lošku koga se slijepo držao prilikom urezivanja pojedinih slova. Upozorio bih unaprijed čitače ovog natpisa da striktno odvoje duk-tuse slova od dijelova pojedinih ukrasa na slici, naročito na kraju posljednjeg retka, gdje se nalazi figura ptice.

Po mojoj slici, dobijenoj na osnovu odljevka iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu, pokušaću dati svoju transliteraciju i transkripciju i odrediti ostale pojave u natpisu. Pri ovom radu držim se načela da je Ratko bio bolji majstor, vajar nego prepisivač teksta.

Transliteracija teksta glasi:

1. red:	λ ce nny pɤT
2. red:	KO γπλωH
3. red:	NOK γnyicb
4. red:	Δpɤicɤ λnyB
5. red:	Oε□qɤ cnyoo[d]
6. red:	чb BpɤTλ~
7. red:	γ λγбoe
8. red:	□ d

Transkripcija u cijelosti glasi: Ja se piše Ratko Utješinok, unuk' Druka (Druga, Družā) Ljubojevca, sinovac' Bratjenu (Bračenu, Bročenu) Ljubojeva.

Paleografske osobine natpisa. Pisar Ratko je urezao jat u početak teksta, kako je to naslućivao i Bešlagić uz jednu malu rezervu, i upotrijebio ga mjesto uobičajenog vokala A (A se . .). Ono se u natpisu upotrijebilo triput u istovjetnom obliku. Za ovo se može naći veći broj analogija u hercegovačkim natpisima iako se ponekad ovakav, račvast oblik jata upotrebljava i kao znak krsta, što u našem slučaju nije učinjeno.

Slovo T u riječi Ratko je sigurno kao i u riječi Bratjen.

Pisar urezuje slovo K pomoću vertikalne crte i ćirilskog slova C, dok potez slova N pomalo lomi. Ovakvo slovo K spada u vrijeme poslije XIV vijeka, i to njegove druge polovine.

Slovo B je oblikovano u obliku kvadrata po običaju pisara epitafa XIV vijeka, npr. natpis Pribislava iz Ljusića kod Uloga.

Ostala slova nisu karakteristična za određivanje vremena pisanja našeg natpisa, nego jedino stari oblik slova T i upotreba Ju u jotaciji.

Tanki poluglas se uvijek ne urezuje iza suglasnika na kraju pojedinih riječi niti dolazi u sredini riječi. I u tome pisar odaje svoju nespretnost i neznanje. Ne znači da su svi ovi propusti bili učinjeni još u prijedlošku.

Jezične osobine. Riječ Druk je urezana u provincijskom izgovoru umjesto Drug, Družā, i to u genitivu singulara, dok je riječ

Natpis sa stečka iz Brotnjica (prema sadrenom odljevu)

Bratjen u dativu. Glagolski oblik *piše* ne označava samo pisanje natpisa, kako je to pretpostavio i Bešlagić, nego pored toga i izradu figura i ostalih ukrasa na spomeniku. Ovakvih slučajeva ima više u Hercegovini na grobnim natpisima, npr. u jednom natpisu iz Boljuna kod Stoca stoji: — Piše Semorad. Na jednom krstu u Njezanovićima kod Bileća stoji: — A se piše Milko Vukmir'. Izraz pisati u srednjem vijeku u značenju *krasiti* i *risati* dolazi u nekim ranosrednjovjekovnim crkvenim spisima. Neki ljudi u Bosni i Hercegovini su i danas zadržali taj stari izraz u istom, starom značenju. Kad kažu da imadu pisana uskršnja jaja, znači da su ukrašena i oslikana.

Vajar-pisar Ratko Utjenišok je bio unuk Druga (Druža) Ljubojevca, a sinovac Bratjena, sina Ljubojeva. Iz sadržaja natpisa se može zaključiti da je umjetnik, vajar Ratko ukrasio grobni spomenik vjerovatno Drugu i Braćenu (Bratjenu): jedan, sin Ljubojevca a drugi, sin Ljuboja. Date činjenice se vrlo dobro potvrđuju postojanjem imena Brotnjica koje je, po mom uvjerenju, postalo po imenu feudalca Brotjena, Bratjena i slično. Poznato je da se većina imena mjesta formirala od imena vlasnika sela ili nekog posjeda na manjem području.

Utješen, dubrovački građanin, spominje se u dubrovačkim spisima iako se ne odnosi na ime našeg Utješinoka. Uttiessenus se spominje u Vijeću umoljenih 1381. godine, a Utješen Nikolić 1390. godine²⁾. Nema sumnje da je ime Utješin slovenskog porijekla iz vremena kada Brotnjice nisu pripadale Dubrovačkoj republici.

Da bi se tačno odredilo da li su ispod spomenika u Brotnjicama pokopana dvojica: Drug i Bratjen ili neko drugi, odnosno Bratjen i Drug, trebalo bi izvršiti arheološko iskopavanje.

Vrijeme pisanja natpisa. Po paleografskim, jezičnim osobinama, ukrasima, simbolima i obliku spomenika iz Brotnjica, natpis se, kako je to pravilno zaključio Bešlagić, može staviti na kraj XIV ili u prvu polovinu XV vijeka, u vrijeme mirnog razvoja i ekonomske moći feudalca Druga i Bratjena. Po bogatstvu ukrasa i simbola i impozantnosti spomenika, spomenik je pripadao vrlo bogatom posjedniku koji je u svom rodu, kućnoj zadruzi imao jednog izučenog vajara — Utješinoka Ratka. S druge strane, simbolika na spomeniku i njezina raznorodnost odaje pokojnika, poštivatelja krsta iako se pri tom držao i starih običaja iz preslavenskog doba u davanju daće na grobu, urezivanju pogrebnog kola i ostalih simboličnih i neutralnih scena.

Završavajući ovaj rad želim istaći da se mogla dati još jedna moguća transkripcija, ali sam zadržao, po mom mišljenju, najvjerovatniju po transliteraciji.

²⁾ M. J. Dinić, Odluke veća Dubrovačke republike, knj. I, 136; Anali Hist. inst. u Dubrovniku 1953, 135.

INSCRIPTION EN CYRILLIQUE SUR UN »STETCHAK«
A BROTNJICE, KONAVLE

MARKO VEGO

L'inscription funéraire qui se trouve sur le monument en pierre en forme de sarcophage, provenant de Brotnjice à Konavle, n'a pas encore été publiée correctement. C'est pourquoi il m'a paru nécessaire de m'arrêter un peu sur sa lecture et son analyse.

En essayant de résoudre la translittération de l'inscription de Brotnjice, j'ai utilisé l'analyse de la graphie de chaque lettre et les éléments linguistiques de chacune des expressions.

J'ai remarqué que le graveur de l'inscription n'était pas habile dans la lecture des lettres, et c'est pourquoi il me semble qu'il a gravé l'inscription d'après un modèle donné. Dans la transcription, l'inscription donne ce qui suit: — Je m'écris Ratko Utjesinok, petit-fils de Druk (camarade) Ljubojevac, (éritea) le neveu à Bratjen Ljubojev.

L'écrivain Ratko a gravé le jat (ě) au commencement du texte et l'a employé à la place de la voyelle habituelle A, tandis que le substantif Drug (camarade), il l'a exprimé avec le mot Druk. Le mot **piše** (écrit) n'indique pas seulement l'écriture des lettres sur le monument, mais l'exécution des figures et autres symboles et ornements. De tels faits se retrouvent plusieurs fois dans les inscriptions médiévales de Bosnie et d'Herzégovine, sans parler des documents écrits de caractère religieux, par exemple les vies de saints.

Le neveu de Bratjen Ljubojev a érigé le monument funéraire à Bratjen. L'interprétation mentionnée est confirmée par l'appellation du village de Brotnjice, dont le nom dérive du nom féodal Bratjen (Broćen).

D'après les éléments paléographiques et linguistiques, les ornements et la forme du monument funéraire (sarcophage), l'inscription peut être située à la fin du XIVe. s. ou au commencement du XVe.

Il faut faire remarquer le caractère des symboles dans les ornements de chacun des côtés du monument qui, en vérité, révèle la coutume slave de donner des repas sur les tombes et de danser avant et après le festin funèbre. L'Eglise s'est constamment élevée contre cette coutume mais elle n'a pas plus réussi au Moyen Age qu'à l'époque moderne à la faire disparaître.